

Citation: Kamacı, A. (2019), Ekonomik Özgürlüklerin Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi, BMIJ, (2019), 7(2): 1097-1116 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v7i2.1108>

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN DIŞ TİCARET VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA ETKİSİ

Ahmet KAMACI¹

Received (Başvuru Tarihi): 15/04/2019

Accepted (Kabul Tarihi): 21/06/2019

Published Date (Yayın Tarihi): 26/06/2019

ÖZ

İnsanların iktisadi faaliyetleri özgürce yapabilmelerini sağlayan ekonomik özgürlükler, ülkelere daha fazla yatırım gelmesine ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Bu yüzden ülkeler ekonomik açıdan daha özgür olmalıdır. Bu çalışmanın amacı, 15 gelişmiş, 15 gelişmekte olan ve 10 az gelişmiş ülkede ekonomik özgürlüklerin dış ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlara etkisini incelemektir. 2000-2017 dönemine ilişkin verilerde ikincil nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Sonra uzun dönemli ilişkinin varlığı sınanmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre, gelişmiş ülkelerde, FMOLS tahmincisine göre ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı 0,099 birim (DOLS'ye göre 0,074), doğrudan yabancı yatırımları ise 2,352 birim (DOLS'ye göre 1,599) arttırmaktadır. Ekonomik özgürlüklerle ithalat arasında ise eşbütünleşik bir ilişki mevcut değildir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, FMOLS tahmincisine göre ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı 2,151 birim (DOLS'ye göre 1,415), ithalatı 3,822 birim (DOLS'ye göre 1,72) ve doğrudan yabancı yatırımları 0,177 birim (DOLS'ye göre 0,169) arttırmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise, ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlükler, Dış Ticaret, Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Jel Kodu: E22, F13, C23

THE EFFECT OF ECONOMIC FREEDOMS ON FOREIGN TRADE AND FOREIGN DIRECT INVESTMENTS

ABSTRACT

Economic freedoms, which enable people to do economic activities freely, contribute to more investment and economic development in countries. Therefore, countries should be more economically free. The aim of this study is to examine the effects of economic freedoms on foreign trade and foreign direct investment in 15 developing, 15 developed and 10 underdeveloped countries. Second generation panel unit root tests were used in the data of 2000-2017 period. Then, the existence of long-term relationship was tested. According to the results of the study, in the developed countries, according to FMOLS estimator, while economic freedoms increased by 1 unit, exports increased by 0,099 units (0,074 compared to DOLS) and foreign direct investments by 2,352 units (1,599 compared to DOLS). There is no cointegrated relationship between economic freedoms and imports. In developing countries, according to FMOLS estimator, while economic freedoms increased by 1 unit, exports increased by 2,151 units (1.415 compared to DOLS), imports by 3,822 units (1.72 compared to DOLS) and foreign direct investments by 0,177 units (0.169 compared to DOLS). In the underdeveloped countries, the cointegration relationship between economic freedoms and other variables could not be determined.

Keywords: Economic Freedoms, Foreign Trade, Foreign Direct Investments

Jel Codes: E22, F13, C23

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniv. İİBF, İktisat, akamac@bartin.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-7858-6131>

1. GİRİŞ

Ekonomik özgürlükler, insanların ekonomik faaliyetlerini herhangi bir sınırlama olmadan serbestçe yapabileceği ve mülkiyet hakkının sağlandığı temel haklar olarak ifade edilmektedir. Ekonomik açıdan özgür olan ülkeler, diğer ülkelere nazaran daha zengindir. Bir ülke ekonomik olarak özgürse, hem refah düzeyi daha çoktur, hem de ekonomik performansı daha fazladır (Beşkaya ve Manan, 2009:48; Gemrik, 2015:72). Ekonomik özgürlüklerin artması, kaynakların daha etkin dağılımını sağlayacaktır. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda piyasa mekanizması etkin bir şekilde işlerken; birçok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkede ekonomik faaliyetlerde kısıtlama olduğundan dolayı kaynak dağılımı etkin işlememektedir.

Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi için literatürde Freedom House İndeksi, Fraser Enstitüsü İndeksi ve Heritage indeksi olarak 3 indeks bulunmaktadır. Bu çalışmada Heritage Foundation İndeksi kullanılmıştır. Heritage Foundation, ekonomik özgürlükleri 0 ile 100 arası puanlayarak 5 kategoride incelemiştir. 80 ile 100 puan arası olan ülkeler özgür; 70-79,9 puan arası olan ülkeler kısmen özgür; 60-69,9 arası orta derecede özgür; 50—59,9 puan arası kısmen özgür değil ve 0-49,9 puan arası ise özgür değil olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomik özgürlükler, kökeni Smith'e kadar dayanan ve serbest ticareti sağlayan piyasa ekonomisinin ne derece etkin olduğunu belirleyen önemli bir göstergedir. Bu yüzden daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip olan ülkeler, yabancı yatırımcılar için daha çekicidir (Bengoa ve Sanchez-Robles,2003:530). Yapılan çalışmaların birçoğunda da ekonomi özgürlüklerdeki artışın doğrudan yabancı yatırımları arttırdığı tespit edilmiştir (Bengoa ve Sanchez-Robles,2003; Kapuria-Foreman,2007; Azman-Saini vd.,2010; Ajide ve Eregha,2015; Hossain,2016; Moussa vd.,2016; Savaşan ve Dursun,2016; Badri ve Sheshgelani, 2017; Imtiaz ve Bashir, 2017; Dkhili ve Dhiab, 2018; Muslija, 2018). Dolayısıyla ekonomik ve politik istikrarsızlık yaşayan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarda kaçışlar görülmektedir.

Ticari açıklık ekonomik büyüme sürecindeki temel faktörlerden biridir. Ticari açıklık ülkelerin dış ticaret hacimlerini de arttırmakta ve ülkeleri ekonomik açıdan daha özgür hale getirmektedir. Ekonomik özgürlüğün temel bileşenlerinden biri olan ticari açıklık, ihracat ve ithalatta da artışa neden olmaktadır. Yapılan sınırlı çalışmalarda da ticari açıklık ile dış ticaret arasındaki pozitif ilişki görülmüştür (Depken ve Sonora, 2005; Naanwaab ve Diarrassouba, 2013; Razmi ve Refaei, 2013).

Bu çalışmanın temel amacı gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde 2000-2017 dönemine ait yıllık veriler yardımıyla ekonomik özgürlüklerin dış ticarete ve doğrudan

yabancı yatırımlara etkisini incelemektir. Bu kapsamda, öncelikle konuyla alakalı teorik çerçeve çizilmiş ve konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Daha sonra Heritage Found endeksi çerçevesinde ekonomik özgürlüklerin ölçümüne yönelik açıklamalar verilmiştir. 2000-2017 dönemine ait 15 gelişmiş, 15 gelişmekte olan ve 10 az gelişmiş ülke olarak toplamda 40 ülke için ekonomik özgürlüklerin dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlara etkisini ele alan bu çalışmada, yatay kesit bağımlılığından dolayı ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Daha sonra tüm ülke grupları için Westerlund eşbütünleşme testiyle uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Akademik literatürde ekonomik özgürlükler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında çalışmalar olsa da; ekonomik özgürlüklerle dış ticaret arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu kapsamda bu çalışmanın literatürdeki bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

2. TEORİK-KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Bir ülkenin yurtiçi yatırım ortamı ülkede geçerli olan ekonomik özgürlükler ile yakalanabilir. Ekonomik özgürlük, kaynak seçme veya tedarikinde özgürlük, ticari faaliyetlerde rekabet ve serbest ticaret dâhil iç yatırım ortamının farklı yönlerinin bir ölçüsüdür (Imtiaz ve Bashir, 2017:282). Ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlara etkisi Douglas North'un (1990) kurumların ekonomik sonuçlarını ele alan çalışmasıyla ön plana çıkmıştır. North, doğrudan yabancı yatırımlardaki genişlemeyle kurumlar üzerinde doğrudan ilişki olduğunu ve kurumsal nitelikler arasında ekonomik özgürlüklerin yabancı yatırımcının dikkatini çekerek, yatırım girişini arttırdığını savunmuştur (Ajide ve Eregha,2015:44). Barro (1991) ve Corbo & Schmidt-Hebbel (1991) siyasi istikrarsızlığın, uzun vadeli planlamaya zarar verecek belirsiz bir ortam yarattığını, bunun da ekonomik büyümeyi ve yatırım fırsatlarını azalttığını savunmuştur. Politik istikrarsızlık nedeniyle yabancı yatırımcıdaki güvensizlik artmaktadır (Quazi, 2007:332). Bu yüzden ülkeler ekonomik olarak özgürleştikçe daha çok yatırım çekeceklerdir.

Ticari serbestlik, bir ülkedeki uluslararası sermaye hareketlerinin ne derece serbest olduğunu ve dış ticaret serbestliğini ifade eden önemli bir ekonomik özgürlük endeksidir. Bir ülkedeki uluslararası ticaretin ne derece serbest olup olmadığını belirlemek için; dış ticaretteki vergiler, düzenleyici ticari engeller, ticaret sektörünün fiili hacmi, resmi döviz kuruyla karaborsa döviz kuru farkı ve uluslararası sermaye hareketleri kontrolleri gibi göstergelere bakılmaktadır (Acar, 2010:13). Ekonomik özgürlük endekslerine göre, ticari açıklık

GSYİH'nın temel belirleyicilerinden biridir ve daha iyi bir yaşam standardı için ticari özgürlük oldukça önemlidir (Lamaj, 2015:1534). Ticari açıklık ekonomik büyüme sürecindeki temel faktörlerden biridir. Ticari açıklık ülkelerin dış ticaret hacimlerini de arttırmakta ve ülkeleri ekonomik açıdan daha özgür hale getirmektedir.

Ekonomik özgürlüklerle doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar genelde panel veri analiziyle test edilmiştir ve bu çalışmaların büyük çoğunluğunda iki değişken arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (Bengoa ve Sanchez-Robles,2003; Kapuria-Foreman,2007; Azman-Saini vd.,2010; Ajide ve Eregha,2015; Hossain,2016; Moussa vd.,2016; Savaşan ve Dursun,2016; Badri ve Sheshgelani, 2017; Imtiaz ve Bashir, 2017; Dkhili ve Dhiab, 2018; Muslija, 2018). Bu çalışmalar özetlenecek olursa, Bengoa ve Sanchez-Robles (2003) yapmış oldukları çalışmada 18 Latin Amerika ülkesinde 1970-1999 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel regresyon analizinin kullanıldığı bu çalışmanın sonucuna göre, doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik özgürlükler arasında pozitif bir ilişki vardır. Aynı ilişkiyi geliştirmekte olan ülkelerde 1990-1998 dönemi için Kapuria-Foreman (2007) incelemiştir. EKK yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın sonucuna göre, ekonomik özgürlüğün doğrudan yabancı yatırımları arttırdığı tespit edilmiştir. Azman-Saini vd. (2010) ise 85 ülkede 1976-2004 dönemi için GMM tahmincisiyle bu ilişkiyi ele almış ve ülkelerdeki ekonomik özgürlük arttıkça daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekeceğini belirtmiştir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki ekonomik büyümeyi teşvik etmek için, ülkelerin ekonomik özgürlüğü arttırmaları gerektiği ifade edilmiştir. Ajide ve Eregha (2015) ise 19 Sahra-altı Afrika ülkesinde 1995-2010 dönemi için sabit ve rassal etkiler yöntemine göre iki değişkeni incelemiş ve ekonomik özgürlüklerin daha çok doğrudan yabancı yatırım girişine yol açtığını tespit etmiştir. İki değişken arasındaki ilişkiyi 79 geliştirmekte olan ülkede 1998-2014 dönemi için havuzlanmış OLS ve panel eşbütünleşme analizi ile inceleyen Hossain (2016) ekonomik özgürlüklerdeki artışın doğrudan yabancı yatırımları arttırdığını belirtmiştir. Moussa vd. (2016) ise, 156 ülkede 1995-2013 dönemi için sabit etkiler yöntemiyle bu ilişkiyi incelemiş ve ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artışın doğrudan yabancı yatırımları 0,083 birim arttırdığını tespit etmiştir. Çalışmada, en yüksek etki Avrupa ülkelerinde görülürken; en düşük etki Okyanusya ve kırılgan olan ülkelerde görülmüştür. Ülke gruplarını farklılaştırıp alt, alt-orta, üst-orta ve yüksek gelirli ülkelerde iki değişken arasındaki ilişkiyi Anova testiyle inceleyen Savaşan ve Dursun (2016) ülkelerin ekonomik özgürlük puanları arttıkça daha çok doğrudan yabancı yatırım aldıklarını, puan düştükçe gelen yabancı yatırımları azalttığını belirtmiştir. Badri ve Sheshgelani (2017) ise, 10

gelişmekte olan ülkede 2001-2013 dönemleri için bu ilişkiyi incelemiş ve ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artışın doğrudan yabancı yatırımları 1,28 birim arttırdığını tespit etmiştir. Bir başka çalışma ise, Imtiaz ve Bashir (2017) tarafından 5 Güney Asya ülkesinde 1995-2014 dönemi için sabit etkiler yöntemiyle incelenmiş ve iki değişken arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, S. Arabistan, Umman ve Kuveyt'te 1995-2017 dönemi için eşbütünleşme ve FMOLS-DOLS tahminciyle inceleyen Dkhili ve Dhiab (2018), daha yüksek ekonomik özgürlük seviyelerine sahip olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların daha çok olduğunu belirtmiştir. Aynı sonucu Muslija (2018) 34 OECD ülkesinde 1997-2016 dönemi için panel ARDL yöntemiyle bulmuştur. Bu çalışmanın sonucuna göre ise, iki değişken arasında pozitif ve çift yönlü bir ilişki vardır. Ayrıca ülkelerin ekonomik anlamda daha özgür olduğu durumlarda daha çok doğrudan yabancı yatırım çekeceği vurgulanmıştır.

Ekonomik özgürlüklerle doğrudan yabancı yatırımlar arasında birçok çalışmada iki değişken arasında pozitif bir ilişki tespit edilmişken; farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar da vardır. Örneğin; Şahin (2018) yapmış olduğu çalışmada, 1995-2014 dönemi için BRICS ülkeleri ve Türkiye'deki ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlara etkisini incelemiştir. Bootstrap nedensellik analizinin kullanıldığı bu çalışmanın sonucuna göre, sadece Türkiye'de ekonomik özgürlüklerden dolaysız yabancı yatırımlara doğru tek taraflı bir nedensellik vardır. Diğer ülkelerde ise iki değişken arasında herhangi bir nedensellik mevcut değildir. BRICS ülkeleri örneğini 1995-2016 dönemi için inceleyen Türker (2018) ise, sabit etkiler yöntemini kullanarak ülkelerin ekonomik özgürlüğü arttıkça daha az doğrudan yabancı sermaye yatırımı çektiklerini ifade etmektedir.

Çalışmanın diğer bir değişkeni olan dış ticaret ile ekonomik özgürlükler arasında yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan, Depken ve Sonora (2005) çalışmalarında, ABD ve ABD ile ihracat ve ithalat yapan 119 ülkede, 1999-2000 dönemleri için ekonomik özgürlüklerin ihracat ve ithalata etkisini incelemiştir. Regresyon yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın sonucuna göre, daha yüksek ekonomik özgürlüğün artan ticari akışlarla güçlü bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra Sonora (2008) bu çalışmayı genişleterek, ABD ve ABD ile ihracat ve ithalat yapan 131 ülkede, 2000-2005 dönemleri için incelemiştir. Çalışmada, öncelikle korelasyon analizi ile ilişki test edilmiş, daha sonra havuzlanmış OLS modeli ile katsayı tahmini yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, özgürlükler ihracatı ve ithalatı negatif yönde etkilemektedir. Daha sonra, Naanwaab ve Diarrassouba (2013) ise çalışmalarında, 33 Afrika ülkesinde 2000-2009 dönemleri için

ekonomik özgürlüklerin Afrika içi ikili ticarete etkisini incelemiştir. Panel veri analizi kullanılan bu çalışmanın sonucuna göre, hem ihracatçı hem de ithalatçı ülkelerin ekonomik özgürlüğünün ticaret hacmini olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmada, ekonomik özgürlükler arttıkça ülkeler arasında daha fazla ticaret yapılacağı belirtilmiştir. Bu ilişki için ele alınan son çalışma ise, Razmi ve Refaei (2013) ise çalışmalarında, 17 Ortadoğu ve Doğu Asya ülkesinde 2000-2009 dönemleri için ticari açıklık, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Statik panel regresyon analizini kullandıkları bu çalışmanın sonucuna göre, ekonomik özgürlüklerin ticari açıklık ve ekonomik büyümeye pozitif bir etkisi vardır.

3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİ

Ekonomik özgürlükler, bir ülkedeki kurumsal ortamı yansıtan, ekonomik aktörlerin motivasyonlarını, üretim çabalarını ve kaynak dağılımındaki etkinliğini belirleyen, özel mülkiyet ve serbest ticareti sağlayan piyasa ekonomisinin ne derece etkin işlediğini gösteren bir değerdir (Levina, 2011:1; Caetano ve Caleiro, 2009:2). Ekonomik özgürlüklerin kökeni Smith'e kadar dayanmaktadır. Smith'in görüşleri sonrasında, bireyin tercihlerini özgürce yapabildiği, mülkiyet haklarının korunduğu, serbest piyasa düzenine dayanan bir dizi değişimler olmuştur. Neoklasik yaklaşımda ise, devletin bu özgürlükleri sağlamak vasıtasıyla ekonominin içinde olmasının düşünüleceği belirtilmiştir (Çetenak ve Işık, 2016:2).

Ekonomik özgürlükleri alt bileşenleri ile ölçen 2 endeks vardır. Bunlardan ilki, ABD kökenli Heritage Foundation, diğeri ise Wall Street Journal'ın ortaklaşa hazırladığı Ekonomik Özgürlükler İndeksi ve Kanada merkezli Fraser Enstitüsünce hazırlanan Dünya Ekonomik Özgürlüğü Endeksidir (Tunçsiper ve Biçen, 2014:29). Tablo 1'de bu 3 endekse ait temel göstergeler verilmiştir.

Tablo 1. 3 Temel Endekse Göre Ekonomik Özgürlük Göstergeleri

FRASER	FREEDOM HOUSE	HERİTAGE
Hayat Kazanma	Hayat Kazanma	Hayat Kazanma
-Transferlerin ve sübvansiyonların düşüklüğü -Marjinal vergi oranının düşüklüğü -Askerliğin zorunlu olmaması	-Kurumların pazarlık ölçekli olması -Ücretlerde sınırlama olmaması	-Gelir ve kurumlar vergisinin düşüklüğü -KDV gibi bazı vergilerin düşük olması
Üretim-Tüketim Konularında Karar Verme	Teşebbüs	Üretim-Tüketim Konularında Karar Verme
		Hayat Kazanma ve Teşebbüs
-Düşük kamu harcamaları -Sınırlı devlet teşekkülleri -Fiyatlarda sınırlama olmaması -Piyasaya girişte özgürlük -Mahkemelerin tarafsızlığı ve korunan mülkiyet hakları -Faizlerde sınırlama olmaması	-İş kurma kolaylığı -Piyasaya girişte özgürlük -Fiyatlarda sınırlama olmaması	- Düşük kamu harcamaları - Sınırlı devlet teşekkülleri
		- Ücretlerde sınırlama olmaması - Fiyatlarda sınırlama olmaması
Uluslararası Ticaret	Uluslararası Ticaret	Uluslararası Ticaret
-Tarifelerin düşüklüğü -Formel-informel döviz kuru farkının minimum olması -Özgür sermaye hareketleri	-Tarifelerin düşüklüğü ve ticari serbestlik -Dövizde sınırlamanın azlığı -Yabancı sermayedeki serbestlik	- Tarifelerin düşüklüğü ve ticari serbestlik
Paranın Değerini Koruma	Kazançları Tasarruf Etme Özgürlüğü	Paranın Değerini Koruma
-Enflasyonun ve para arzındaki artışların az olması -İnsanların serbestçe döviz tutabilmesi -Banka hesaplarının ülke dışında da açılabilmesi	-Piyasada kredi tahsisi -Merkez Bankasının bağımsızlığı -Faiz ve kârlarda sınırlama olmaması	-Enflasyonun az olması
	Serbest Mülkiyet	Serbest Mülkiyet
	-Serbest özel mülkiyet -Serbest fikri mülkiyet -Serbest mülkiyet değişikliği	- Serbest özel mülkiyet -Kamulaştırma işlemlerinin az olması
	Piyasada Faaliyette Bulunma	Sermaye Akışı Konusunda Özgürlük
		Bankacılık Sisteminde Açıklık
	-Piyasada ayrımcılığın olmaması -Piyasada yolsuzlukların olmaması	-Yabancı sermayenin ülkeye girişinde engel ve sınırlamanın olmaması -Yerli-yabancı firma ayrımı yapılmaması
		-Yabancı bankaların ülkeye girişinde engellerin olmaması -Bankacılıkta regülasyonların az olması

Kaynak: Hanke ve Walters, 1997:127-128

Bu çalışmada Heritage Foundation endeksi kullanılmıştır. Çünkü bu endeks Fraser ve Freedom House endeksine göre daha kapsayıcıdır. Heritage Foundation endeksine belirlenen ekonomik özgürlükler, 10 alt kategoriden oluşmaktadır. Ekonomik özgürlükler; ticaret, iş

yapabilme, parasal ve finansal serbestlik, mülkiyet haklarının ve yatırımların serbest olduğu, işgücü ve mali özgürlüklerden oluşmaktadır (Beheshtitabar ve Irgaliyev, 2008: 6).

Çalışmada esas alınan Heritage Foundation İndeksi (Index of Economic Freedom-IEF) ekonomik özgürlükleri özgür, kısmen özgür, orta derecede özgür, kısmen özgür değil ve özgür değil olarak 5 ayrı kategoriye ayırmıştır. Heritage indeksi, 2018’de 180 ülke için puanlama yapmıştır. Tablo 2’de çalışmaya konu olan ülkelerdeki ekonomik özgürlük endeksi yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışmaya Konu Olan Ülkelerde Ekonomik Özgürlük Endeksi

GELİŞMİŞ Ü.			GELİŞMEKTE OLAN Ü.			AZ GELİŞMİŞ Ü.		
Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan
4	İsviçre	81,7	20	Şili	75,2	21	Moritus	75,1
5	Avustralya	80,9	38	Uruguay	69,2	116	Belize	57,1
8	İngiltere	78	42	Kolombiya	68,9	120	Benin	56,7
9	Kanada	77,7	43	Peru	68,7	126	Senegal	55,7
15	İsveç	76,3	47	Bulgaristan	68,3	128	Bangladeş	55,1
17	Hollanda	76,2	58	Türkiye	65,4	132	Zambiya	54,3
18	ABD	75,7	63	Meksika	64,8	133	Nepal	54,1
25	Almanya	74,2	69	Endonezya	64,2	142	Etiyopya	52,8
27	G.Kore	73,8	86	Fas	61,9	170	Mozambik	46,3
30	Japonya	72,3	104	Nijerya	58,5	174	Zimbabve	44
52	Belçika	67,5	107	Rusya	58,2			
60	İspanya	65,1	130	Hindistan	54,5			
71	Fransa	63,9	144	Arjantin	52,3			
72	Portekiz	63,4	150	Ukrayna	51,9			
79	İtalya	62,5	153	Brezilya	51,4			

Kaynak: <https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/highlights.pdf>

Tablo 2’ye göre İsviçre 81,7 puan ile çalışmadaki ülkeler arasında en çok özgür olan ülkedir ve 180 ülke arasında 4.sıradadır. Şili gelişmekte olan bir ülke olmasına rağmen 75,2 puanla 20.dir ve çoğu gelişmiş ülkeden ekonomik olarak daha özgürdür. Kısacası ekonomik özgürlük ülkenin gelişmişlik durumuna özgü değildir. Çalışmaya konu olan ülkelerde en düşük puanı ise 44 puanla Zimbabve almıştır ve 180 ülke arasında 174.sıradadır. Heritage endeksine göre en çok ve en az puan alan ülkeler ise Tablo 3’de gösterilmiştir.

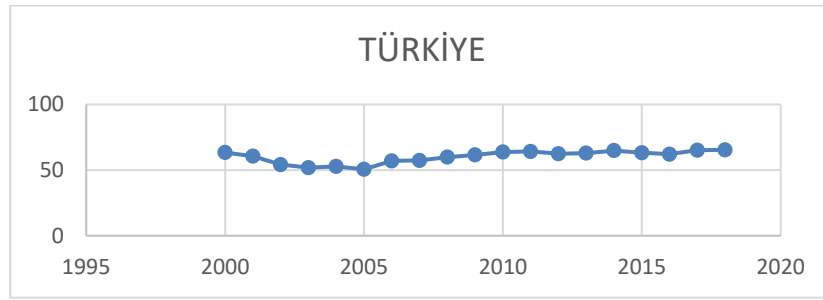
Tablo 3. Heritage Foundation İndeksine Göre En Çok ve En Az Puan Alan Ülkeler

Puanı Yüksek Olan İlk 5 Ülke			Puanı Yüksek Olan İlk 5 Ülke		
Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan
1	Hong Kong	89,8	176	Eritre	41,7
2	Singapur	88,6	177	Kongo Cum.	38,9
3	Yeni Zelanda	83,7	178	Küba	31,9
4	İsviçre	81,5	179	Venezüella	25,2
5	Avustralya	81	180	Kuzey Kore	5,8

Kaynak: <https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/highlights.pdf>

Tablo 3'e göre Hong Kong ekonomik olarak 180 ülke arasındaki en özgür ülkedir. İlk 5 ülkenin puanı 80 üstü olduğu için bu ülkeler ekonomik olarak özgür ülke kabul edilmektedir. Puanı 50'nin altında olanlar ise ekonomik olarak özgür olmayan ülkeler olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye ise bazı yıllar kısmen özgür olmayan ülkeler kategorisine girse de genel anlamda orta derecede özgür ülke kabul edilmektedir. Grafik 1'de Heritage endeksi çerçevesinde Türkiye'nin yıllara ekonomik özgürlüğü gösterilmektedir.

Grafik 1. Heritage Foundation İndeksine Göre Türkiye'nin Görünümü

Kaynak: <https://www.heritage.org>

Grafik 1'e göre Türkiye en yüksek ekonomik özgürlük puanına 2018'de 65,4 ile ulaşmıştır, ama halen orta derecede özgür bir ülkedir. En düşük puanı 2005'de 50,6 ile alan Türkiye, 2002-2009 dönemleri ise kısmen özgür olmayan bir ülke görünümündeydi. Ancak 2009'dan sonra puan düzeyi 60 barajını aşarak orta derecede özgür bir ülke haline gelmiştir.

4. VERİ, YÖNTEM VE MODEL

4.1. Veri

Bu çalışmada 15 gelişmiş, 15 gelişmekte olan ve 10 az gelişmiş ülke için 2000 ile 2017 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) etkisi incelenmiştir. Analizde yer alan gelişmiş ülkeler; ABD, Almanya, Avustralya, Belçika, Fransa, Güney Kore, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada ve Portekiz'dir. Analizde yer alan gelişmekte olan ülkeler ise; Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Endonezya, Fas, Hindistan, Kolombiya, Meksika, Nijerya, Peru, Rusya, Şili, Türkiye, Ukrayna ve Uruguay'dır. Analizde yer alan az gelişmiş ülkeler ise sırasıyla Bangladeş, Belize, Benin, Etiyopya, Moritus, Mozambik, Nepal, Senegal, Zambiya ve Zimbabve'dir. Çalışmada

kullanılan veriler Dünya Bankası veri tabanından “databank.worldbank.org” adresinden alınmıştır. Ekonomik özgürlük verileri ise “heritage.org” adresinden temin edilmiştir.

4.2. Model

Bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin dış ticaret ve DYY’ye etkisi analiz edilmiştir. Bu çalışmada bağımsız değişken ekonomik özgürlükler; bağımlı değişkenler ise DYY, ihracat ve ithalattır. Çalışmada 3 ayrı model tahmin edilecektir.

$$\text{expd}_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{eoi}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$\text{impd}_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{eoi}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$\text{fdi}_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{eoi}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Modelde eoi, Heritage Foundation tarafından belirlenen 0 ile 100 arasındaki ekonomik özgürlük endeksini; expd milyar dolar cinsinden toplam ihracatı; impd milyar dolar cinsinden toplam ithalatı; fdi ise milyar dolar cinsinden ülkeye giren net doğrudan yabancı sermayeyi göstermektedir.

5. AMPİRİK SONUÇLAR

Çalışmada birim kök testleri yapılmadan önce serilerde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için de CDLM testi kullanılarak yatay kesit bağımlılığına bakılmalıdır.

Analizlerden elde edilecek sonuçların sapmalı ve tutarsız olmasını önlemek için yatay kesit bağımlılığına bakılarak hangi nesil birim kök testlerinin uygulanacağı belirlenmelidir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016:152). Yatay kesit bağımlılığı bulunan serilere ikincil nesil panel birim kök testleri uygulanmalıdır. CADF testi, $N > T$ ve $T > N$ durumunda da uygulanabilen bir testtir (Pesaran, 2007:269). Ayrıca, CADF testi analizdeki gözlem sayısının tartışılan zaman boyutundan daha düşük veya yüksek olup olmadığı konusunda da tutarlı sonuçlar verir. CADF testlerinin t-istatistik değerlerinin ortalaması, CIPS testini vermektedir (Çiftçi vd., 2018:378; Sağlam vd., 2017:156-157). Yatay kesit bağımlılığına dayanan serilere ise Westerlund eşbütünleşme testi uygulanmaktadır. Westerlund eşbütünleşme testi, ikisi panel ortalama istatistiklerinden oluşan ve diğer ikisi de grup ortalama istatistiklerine dayanan dört testten oluşmaktadır (Westerlund, 2007:709-711). Eşbütünleşik ilişkinin parametre katsayıları ise FMOLS ve DOLS tahmincileri ile verilmektedir. FMOLS, standart tahmincilerde ortaya çıkabilecek heteroskedasite ve otokorelasyon gibi sorunlardan oluşacak sapmaları düzenlerken;

DOLS, içsellik sorunlarından kaynaklarının sapmaları ortadan kaldırmaktadır (Kök vd., 2010:8).

5.1. Gelişmiş Ülkelerdeki Sonuçlar

Bu çalışmada yatay kesit birimlerinin birbirleriyle bağımlı olup olmadığının tespiti için CD_{LM} testine başvurulmuştur. Tablo 4’de gelişmiş ülkelerde ele alınan değişkenler için yatay kesit bağımlılığı testi yer almaktadır.

Tablo 4. Gelişmiş Ülkelerde Yatay Kesit Bağımlılığı (CD_{LM}) Testi

Değişken	CD Test	Test İstatistiği	Prob.
eoi	CD_{LM1} (Breusch-Pagan LM)	433.8931	0.0000
eoi	CD_{LM2} (Pesaran scaled LM)	22.69578	0.0000
expd	CD_{LM1}	1705.776	0.0000
expd	CD_{LM2}	110.4640	0.0000
impd	CD_{LM1}	1698.975	0.0000
impd	CD_{LM2}	109.9947	0.0000
fdi	CD_{LM1}	168.7653	0.0001
fdi	CD_{LM2}	4.400226	0.0000

Not: Gözlem sayısı 270 ve serbestlik derecesi 105

Tablo 4’e göre bütün değişkenlerin CD testlerinin olasılık değerleri %5’den küçük olduğu için paneldeki birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yüzden ele alınan 15 gelişmiş ülkede yatay kesit bağımlılığını dikkat alan ikincil nesil panel birim kök testleri kullanılacaktır. Tablo 5’de Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5. CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	IPS W-stat.	Olasılık değ.
eoi	-1.55121	0.0604
Δeoi	-7.06303	0.0000
expd	-0.95243	0.1704
$\Delta expd$	-8.59895	0.0000
impd	-0.76694	0.2216
$\Delta impd$	-7.59198	0.0000
fdi	-3.91623	0.0000

Not: Gözlem sayılarının toplamı 240’tır. Sabitli modelde SIC kriteriyle 1 gecikme değeri alınmıştır.

Tablo 5’e göre, DYY seviyesinde %5 anlamlılık düzeyinde durağandır, ama diğer tüm değişkenler 1.farkı alındığında durağan hale gelmiştir. Bağımsız değişken 1.farkta durağan olduğu için ve bağımlı değişkenlerden sadece 1 tanesi durağan olduğu için uzun dönemli ilişkinin tespitine bakılabilir. Daha önce ise eşbütünleşme katsayılarının homojenliği test edilmelidir. Bunun için Tablo 6’da Swamy testi yapılmıştır.

Tablo 6. Swamy Homojenite Testi

chi2(56)	Prob> chi2
10672.47	0.0000

Tablo 6’da görüldüğü üzere, hesaplanan homojenlik testlerinin 0.05’den küçük olduğu için eğitim katsayılarının heterojen olduğu görülmektedir. Bu sonuç da paneldeki tüm ülkeler için eşbütünleşme testlerinin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Daha sonra ise Tablo 7’de ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında Westerlund eşbütünleşme testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 7. Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	İstat.	Değer	z-değeri	Olas.
expd	Gt	-2.407	-2.673	0.004
	Ga	-7.473	-0.194	0.423
	Pt	-7.528	-1.794	0.036
	Pa	-6.055	-1.435	0.076
impd	Gt	-2.930	-4.952	0.000
	Ga	-6.887	0.224	0.589
	Pt	-4.698	1.001	0.842
	Pa	-3.088	1.070	0.858
fdi	Gt	-4.396	-10.991	0.000
	Ga	-12.820	-4.015	0.000
	Pt	-8.948	-3.195	0.001
	Pa	-10.800	-5.440	0.000

Tablo 7’nin sonucuna göre, tüm ihracat ve DYY için testler anlamlı olduğundan ekonomik özgürlüklerin ihracat ve DYY ile uzun dönemli bir ilişkisi vardır. Ancak ithalat verisi anlamsız olduğu için ekonomik özgürlükler ile ithalat arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişki mevcut değildir. Ekonomik özgürlüklerle ihracat ve DYY arasındaki eşbütünleşik bir ilişkinin tespitinden sonra değişkenlerin katsayısını ölçmek için Panel FMOLS ve DOLS tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 8’de FMOLS ve DOLS tahmincisi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8. Panel FMOLS (DOLS) Sonuçları

	$expd_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 eoi_{it} + \varepsilon_{it}$		
	Katsayı	t-istat.	Olasılık Değ.
eo _i → expd	0.099931 (0.074731)	3.889822 (2.411451)	0.0001 (0.0180)
	$fdi_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 eoi_{it} + \varepsilon_{it}$		
	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık Değeri
eo _i → fdi	2.352669 (1.599801)	5.335830 (2.500166)	0.0000 (0.00143)

Tablo 8’deki Panel FMOLS tahmincisine göre, ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı 0,099 birim (DOLS’ye göre 0,074) arttırmaktadır. DYY açısından bakıldığında

ise, ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış DYY'yi 2,352 birim (DOLS'ye göre 1,599) arttırmaktadır. Kısacası ekonomik özgürlüklerdeki artış ihracatı ve DYY'yi arttırmaktadır.

Tablo 8'deki sonuçlar yorumlandığında, beklenildiği gibi ekonomik özgürlüklerle ihracat ve DYY arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. İktisadi açıdan bakıldığında da ülkelerin ekonomik özgürlükleri arttıkça daha fazla yatırım çekebilmekte ve ihracatları artmaktadır. Ancak ülkeler ekonomik olarak özgürleştikçe başka ülkelerin mallarına olan talebi artması gerekirken analiz sonuçlarına göre, ekonomik özgürlüklerle ithalat arasında uzun dönemli bir ilişki mevcut değildir.

5.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Sonuçlar

Öncelikle panel veri setinin yatay kesit bağımlılığı içerip içermediğine bakılmalıdır. Tablo 9'da gelişmekte olan ülkelerde ele alınan değişkenler için yatay kesit bağımlılığı testi yapılmaktadır.

Tablo 9. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yatay Kesit Bağımlılığı (CD_{LM}) Testi

Değişken	CD Test	Test İstatistiği	Prob.
eoi	CD _{LM1} (Breusch-Pagan LM)	512.8675	0.0000
eoi	CD _{LM2} (Pesaran scaled LM)	28.14553	0.0000
expd	CD _{LM1}	1570.532	0.0000
expd	CD _{LM2}	101.1313	0.0000
impd	CD _{LM1}	1598.460	0.0000
impd	CD _{LM2}	103.0585	0.0000
fdi	CD _{LM1}	595.1338	0.0000
fdi	CD _{LM2}	33.82245	0.0000

Not: Gözlem sayısı 270 ve serbestlik derecesi 105

Tablo 9'a göre bütün değişkenlerin CD testlerinin olasılık değerleri %5'den küçük olduğu için paneldeki birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yüzden ele alınan 15 gelişmekte olan ülkede yatay kesit bağımlılığını dikkat alan ikincil nesil panel birim kök testleri kullanılacaktır. Tablo 10'da Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 10. CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	IPS W-stat.	Olasılık değ.
eoi	-1.54557	0.0611
Δeoi	-4.72616	0.0000
expd	0.66688	0.7476
$\Delta expd$	-6.52306	0.0000
impd	0.96408	0.8325
$\Delta impd$	-6.82427	0.0000
fdi	-0.68617	0.2463
Δfdi	-7.27799	0.0000

Not: Gözlem sayılarının toplamı 240'tır. Sabitli modelde SIC kriteriyle 1 gecikme değeri alınmıştır.

Tablo 10'a göre modeldeki tüm değişkenler birim kök içermektedir ve 1.farkı alındığında durağan hale gelmiştir. Tüm değişkenler fark alınarak aynı dereceden durağan hale geldiği için uzun dönemli ilişkiye bakılabilir. Tablo 11'de ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında Westerlund eşbütünleşme testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 11. Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	İstat.	Değer	z-değeri	Olas.
expd	Gt	-1.680	-2.619	0.004
	Ga	-2.547	1.069	0.858
	Pt	-5.609	-3.111	0.001
	Pa	-2.381	-1.812	0.035
impd	Gt	-1.720	-2.767	0.003
	Ga	-2.316	1.266	0.897
	Pt	-6.254	-3.664	0.000
	Pa	-2.158	-1.513	0.065
fdi	Gt	-1.870	-3.327	0.000
	Ga	-3.767	0.030	0.512
	Pt	-4.653	-2.292	0.011
	Pa	-2.241	-1.625	0.052

Tablo 11'in sonucuna göre, tüm değişkenler için 4 testin büyük çoğunluğu anlamlı olduğu için ekonomik özgürlüklerin DYY, ihracat ve ithalatla uzun dönemli bir ilişkisi vardır. Ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin tespitinden sonra değişkenlerin katsayısını ölçmek için Panel FMOLS ve DOLS tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 12'de FMOLS ve DOLS tahmincisi sonuçları verilmiştir.

Tablo 12. Panel FMOLS (DOLS) Sonuçları

	$expd_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 eoi_{it} + \varepsilon_{it}$		
	Katsayı	t-istat.	Olasılık Değ.
eo \rightarrow expd	2.151658 (1.415756)	54.00450 (4.010546)	0.0000 (0.0001)
	$impd_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 eoi_{it} + \varepsilon_{it}$		
	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık Değeri
eo \rightarrow impd	3.822523 (1.720547)	2.021076 (6.904570)	0.0444 (0.0000)
	$fdi_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 eoi_{it} + \varepsilon_{it}$		
	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık Değeri
eo \rightarrow fdi	0.177447 (0.169198)	107.1977 (9.967772)	0.0000 (0.0000)

Tablo 12'deki Panel FMOLS tahmincisine göre, ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı 2,151 birim (DOLS'ye göre 1,415) arttırmaktadır. İthalat açısından bakıldığında ise, ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ithalatı 3,822 birim (DOLS'ye göre 1,72) arttırmaktadır. Son değişken olan DYY ise, Panel FMOLS tahmincisine göre, ekonomik

özgürlüklerdeki 1 birimlik artış DYY'yi 0,177 birim (DOLS'ye göre 0,169) arttırmaktadır. Kısacası ekonomik özgürlüklerdeki artış ihracatı, ithalatı ve DYY'yi arttırmaktadır.

Tablo 12'deki sonuçlar yorumlandığında, beklenildiği gibi ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. İktisadi açıdan bakıldığında da ülkelerin ekonomik özgürlükleri arttıkça daha fazla yatırım çekeilmekte ve dış ticaret hacimleri artmaktadır. Ancak analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlüğü artan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar artarken, bu ilişkinin katsayısı düşüktür.

5.3. Az Gelişmiş Ülkelerde Sonuçlar

Bu çalışmada yatay kesit birimlerinin birbirleriyle bağımlı olup olmadığının tespiti için CDLM testine başvurulmuştur. Tablo 13'de az gelişmiş ülkelerde ele alınan değişkenler için yatay kesit bağımlılığı testi yer almaktadır.

Tablo 13. Az Gelişmiş Ülkelerde Yatay Kesit Bağımlılığı (CD_{LM}) Testi

Değişken	CD Test	Test İstat.	Olas.
eoi	CD _{LM1} (Breusch-Pagan LM)	97.67296	0.0000
eoi	CD _{LM2} (Pesaran scaled LM)	5.552218	0.0000
expd	CD _{LM1}	406.8028	0.0000
expd	CD _{LM2}	38.13736	0.0000
impd	CD _{LM1}	591.5892	0.0000
impd	CD _{LM2}	57.61556	0.0000
fdi	CD _{LM1}	284.5582	0.0000
fdi	CD _{LM2}	25.25165	0.0000

Not: Gözlem sayısı 180 ve serbestlik derecesi 45

Tablo 13'e göre tüm değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yüzden ele alınan 10 az gelişmiş ülkede yatay kesit bağımlılığını dikkat alan ikincil nesil panel birim kök testleri kullanılacaktır. Tablo 14'de Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 14. CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	IPS W-stat.	Olasılık değ.
eoi	-0.99946	0.1588
Δ eoi	-5.17066	0.0000
expd	1.19302	0.8836
Δ expd	-5.44011	0.0000
impd	2.64248	0.9959
Δ impd	-5.75184	0.0000
fdi	1.68175	0.9537
Δ fdi	-2.56323	0.0052

Not: Gözlem sayılarının toplamı 180'dir. Sabitli modelde SIC kriteriyle 1 gecikme değeri alınmıştır.

Tablo 14'e göre modeldeki tüm değişkenler birim kök içermektedir ve 1.farkı alındığında durağan hale gelmiştir. Tüm değişkenler fark alınarak aynı dereceden durağan hale geldiği için uzun dönemli ilişkiye bakılabilir. Tablo 15'de Westerlund eşbütünleşme testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 15. Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	İstat.	Değ.	z-değ.	Olas.
expd	Gt	-0.881	0.290	0.614
	Ga	-2.406	0.971	0.834
	Pt	1.400	2.582	0.995
	Pa	0.570	1.744	0.959
impd	Gt	-0.599	1.148	0.875
	Ga	-1.356	1.701	0.956
	Pt	1.751	2.883	0.998
	Pa	0.996	2.208	0.986
fdi	Gt	-0.838	0.419	0.662
	Ga	-2.132	1.161	0.877
	Pt	-1.469	0.125	0.550
	Pa	-0.916	0.121	0.548

Tablo 15'in sonucuna göre, ekonomik özgürlükle DYY, ihracat ve ithalat değişkenleri arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişki mevcut değildir. Çalışmaya konu olan az gelişmiş ülkelerde, uzun dönemde ekonomik özgürlükler diğer değişkenlerle beraber hareket etmemektedir.

Tablo 15'deki sonuçlar yorumlandığında, ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında uzun dönemli olması beklenen ilişki tespit edilememiştir. İktisadi açıdan var olan bir ilişkinin ekonometrik olarak tespit edilememesinin nedeni, ülke grupları ya da zaman aralıkları olarak belirlenebilir.

6. SONUÇ

Ekonomik aktivitelerin serbestçe gerçekleştirildiği, mülkiyet hakkının korunduğu, etkin kaynak dağılımının sağlandığı ve piyasa mekanizmasının rahatça işlediği bir kuramı gösteren ekonomik özgürlükler, önemli bir refah göstergesidir. Ekonomik özgürlüğü daha çok olan ülkelerde hem dış ticaret hacmi artmakta, hem de daha fazla yabancı yatırım almaktadır. Böylelikle ülkelerin milli gelirleri ve büyüme oranları da artacaktır. Bu nedenle, ülkeler devletin ekonomideki rolünü azaltarak daha etkin bir kaynak dağılımını sağlamakta ve böylece piyasa mekanizmasının işleyişini kolaylaştırmaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlara etkisi ele alınmıştır. 15 gelişmiş, 15 gelişmekte olan ve 10 az gelişmiş ülke için toplamda 40 ülkede 2000-2017 dönemine ait veriler panel veri analiziyle test edilmiştir. Çalışmada, serilerde yatay kesit bağımlılığı bulunduğundan dolayı ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılmıştır. Daha sonra tüm ülke grupları için Westerlund eşbütünleşme testi yapılmıştır. Ayrıca FMOLS ve DOLS tahmincileri ile katsayılar belirlenmiştir.

Çalışmanın sonucuna göre, gelişmiş ülkelerde ekonomik özgürlüklerle ihracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı FMOLS tahmincisine göre 0,099 birim (DOLS'ye göre 0,074) ve doğrudan yabancı yatırımları 2,352 birim (DOLS'ye göre 1,599) arttırmaktadır. Ancak ekonomik özgürlüklerle ithalat arasında eşbütünleşik bir ilişki mevcut değildir. Ekonomik özgürlüğü artan ülkeler, diğer ülkelerin mallarını daha fazla talep ederken, ekonometrik olarak bu ilişki görülmemiştir. Çalışmadaki diğer bir örneklem grubu olan gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik özgürlüklerle doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat arasında eşbütünleşik bir ilişki vardır. Yapılan FMOLS ve DOLS tahmincisine göre de, ekonomik özgürlüklerdeki 1 birimlik artış ihracatı 2,151 birim (DOLS'ye göre 1,415); ithalatı 3,822 birim (DOLS'ye göre 1,72) ve doğrudan yabancı yatırımları da 0,177 birim (DOLS'ye göre 0,169) arttırmaktadır. Çıkan bu sonuçlar ülkelerin ekonomik özgürlükleri arttıkça daha fazla yatırım çekebildiğini ve dış ticaret hacimleri arttırdığını göstermektedir. Ancak analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlüğü artan gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar artarken, bu ilişkinin katsayısı düşüktür. Çalışmadaki son örneklem grubu olan az gelişmiş ülkelerde ise değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki mevcut değildir. Ekonomik özgürlüklerle diğer değişkenler arasında uzun dönemli olması beklenen ilişki, tespit edilememiştir. İktisadi açıdan var olan bir ilişkinin ekonometrik olarak tespit edilememesinin nedeni, ülke grupları ya da zaman aralıkları olarak belirlenebilir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda ekonomik özgürlüklerle dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında olması beklenen uzun dönemli ilişki farklı ülke grupları için ele alınabilir. Az gelişmiş ülkelerin sayısının artırılması ya da farklı ülkelerin ele alınmasıyla beklenen ilişkiye ulaşılabilecektir. Ayrıca yapılacak diğer çalışmalarda farklı yöntemlerle ilişkinin parametre katsayıları tahmin edilirse farklı sonuçlara ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ajide, K. B. ve Eregha, P. B. (2015). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Performance in Sub-Saharan Africa. *Managing Global Transitions* 13 (1): 43–58.
- Aktan, C.C. (1997). *Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde*. Ege Genç İşadamları Derneği, 1996 Raporu, İzmir 1997.
- Azman-Saini, W.N.W.; Baharumshah, A. Z. ve Law, S. H. (2010). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: International Evidence. *Economic Modelling*, 27 (2010): 1079–1089.
- Badri, A. K. ve Sheshgelani, A. P. (2017). Economic Freedom and FDI in Selected Developing Countries. *Noble International Journal of Economics and Financial Research*, 2(5), 82-87.
- Beheshtitabar, E. ve Irgaliyev, A. (2008). The Impact of Economic Freedom on FDI Inflows to Developing Countries: The Case of the Middle East. *Jönköping International Business School Jönköping University*.
- Bengoa, M. ve Sanchez-Robles, B. (2003). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America. *European Journal of Political Economy*, 19(2003), 529-545.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2009). Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10):47-76.
- Caetano, J. ve Caleiro, (2009). Economic Freedom and Foreign Direct Investment: How Different are The MENA Countries From the EU. *Universidade De Evora, Documento De Trabalho*, 2009/02.
- Çetenak, Ö.Ö. ve Işık, M. (2016). Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1):1-16.
- Çiftçi, İ.; Özbek, R.İ. ve Uzgören, E. (2018). Feldstein-Horioka Bulmacasının OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analiziyle Sınanması. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(2):369-390.
- Depken, C. ve Sonora, R. (2005). Asymmetric Effects of Economic Freedom on International Trade Flows. *International Journal of Business and Economics*, 4(2): 141-155.
- Dkhili, H. ve Dhiab, L.B. (2018). The Relationship between Economic Freedom and FDI versus Economic Growth: Evidence from the GCC Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 11(81):1-17.
- Gemrik, S. (2015). İslam Ülkelerinde Ekonomik Özgürlükler: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Türkiye İslam İktisatı Dergisi*, 2(2): 71-91.
- Hanke, S. H. ve Walters, S. J.K. (1997). Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey. *Cato Journal*, 17(2):117-146.
- Hossain, S. (2016). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: Evidence from Developing Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 8(11), 200-214.
- Intiaz, S. ve Bashir, M. F. (2017). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in South Asian Countries. *Theoretical and Applied Economics*, 2(611), 281-294.
- Kapurria-Foreman, V. (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in Developing Countries. *The Journal of Developing Areas*, 41(1): 143-154.

- Koçbulut, Ö. ve Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 48:145-174.
- Kök, R.; İspir, M. S. ve Arı, A. (2010). Zengin Ülkelerden Azgelişmiş Ülkelere Kaynak Aktarma mekanizmasının Gerekliliği ve Evrensel Bölüşüm Parametresi üzerine Bir Deneme. 2. Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu, Kıbrıs.
- Lamaj, J. (2015). The Impact of International Trade and Competition Market on Developing Countries. Management, Knowledge and Learning, Joint International Conference 2015, 27-29 May 2015, Bari, Italy.
- Levina, O. (2011). FDI, Economic Freedom and Growth: Are They Related. Central European University, Budapest, Hungary.
- Moussa, M.; Çaha, H. ve Karagöz, M. (2016). Review of Economic Freedom Impact on FDI: New Evidence from Fragile and Conflict Countries. Procedia Economics and Finance, 38(2016): 163-173.
- Muslija, A. (2018). Foreign Direct Investments and Economic Freedom in OECD Countries. International Journal of Economic Studies, 4(4), 51-59.
- Naanwaab, C. ve Diarrassouba, M. (2013). The Impact of Economic Freedom on Bilateral Trade: A Cross-Country Analysis. Cephass Naanwaab et al-Int.J.Buss.Mgt.Eco.Res., 4(1),668-672.
- Pesaran, M.H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. Journal of Applied Econometrics, 22:265-312.
- Quazi, R. (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in East Asia. Journal of the Asia Pacific Economy, 12(3): 329-344.
- Razmi, M.J. ve Refaei, R. (2013). The Effect of Trade Openness and Economic Freedom on Economic Growth: The Case of Middle East and East Asian Countries. International Journal of Economics and Financial Issues, 3(2): 376-385.
- Sağlam, Y.; Egeli, H.A. ve Egeli, P. (2017). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ar&Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. Sosyoekonomi, 25 (31),149-165.
- Savaşan, F. ve Dursun, İ. (2006). Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: İstatistiksel Bir Analiz. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12:29-52.
- Sonora, R.J. (2008). On the Impacts of Economic Freedom on International Trade Flows: Asymmetries and Freedom Components. FEB-Working Paper Series, Paper No:08-05: 1-31.
- Şahin, D. (2018). BRICS-T Ülkelerinde Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki İlişki: Bootstrap Panel Nedensellik Testi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16), 285-294.
- Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö.F. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(2):25-45.

Türker, O. (2018). Dışa Açıklık ve Ekonomik Özgürlüklerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: BRICS Ülkeleri Örneği. *Researcher: Social Sciences Studies*, 6(2), 214-227.

Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.